

նեմք այն բարեխնամ Արարիչը, այն ամենակարող Ասկը, որ հասոյց զմեզ յայս օր բարեբաւորիկ, այն շնորհաւ կալ պէտք է լինիմք 'ի նմանէ՝ որ ահա նոր տարի մի եւս կը պարգեւէ մեզ բարեգործութեան հասար:

Արդ՝ վերջացնելով խօսքս, համայն մարդկութեան հետ կը մտղթեմ եւ ես Հերհաւոր նոր քարէ եւ քարէ խաղանք:

1873 Յոնիւար 1. Պօղոս Յովնիսեան
յերոսաղէմ: Չանափ-Գալէցի.
Ալա. Ժառ. Վար:

ՀՐԱՒԻՐ ԱՌԻ ԵՐԵՄՓՈՒՍԱՆՍ
ԵՒ ԿԱՐԳ ԽՆԴՐՈՑ

Ամբողջ երեք տարի է, որ միշտ եւ շարունակ լրագրաց մէջ կը կարգամք երեսփոխանաց ուղղեալ Հրաւերը եւ խորհի խնդրոյն, առաջնայն մասին ասելիք չունիմք. իսկ երկրորդին գալով կը զարմանամք նախ՝ որ գրեթէ միշտ միեւնոյն խնդիրներն են, ո՛չ կը պակսին, եւ ո՛չ կ'աւաւելուն: Ի հարկէ ասիկց ուրիշ բան մը չը հետեւիր, կամ այն է, որ այդ խնդիրներն խիստ ծանրակշիռ խնդիրներ են, որոց յուժումն երկար ժամանակի կը կարօտի. եւ կամ Արեւփոխանական Եղբայրացի փոխանակ իւր ատեանը ներկայացած խնդիրներու վերայ ուշադրութիւն դարձնելով շուտով լուծելու եւ վերջացրնելու, վայրագար ժամանակ կը վատնէ ազգին կեանքէն բառնալով 'ի շնորհա անձնականութեան, 'ի շնորհա փառասիրութեան, 'ի շնորհա այս կամ այն անհատին: Արեւփոխանական Եղբայրացիները, որ խորհի խնդրոյն կամ բողբոլ վին գլխիվայր դարձած է, եւ կամ

մի ուրիշ ձեւ առած է, չեմք կարող հասկանալ թէ այս օրինակ նոր նոր կարգադրութեանց մէջ դիւանագիտական ինչ դիտումներ կան եւ այնչափ հետամուտ չեմք այսպիսի գաղտնիք մը իմանալու. որովհետեւ խնդրոյն խորհի ամեն կարգացող խնդրին կը հասկանայ, որ կամ կրից արդիւնք է, եւ կամ զոր չեմք ուղեր ասել՝ երեւփոխանք ամենեւին բան մը չեն լուսնար եւ գատողութիւն առնելու կարողութիւն չունին: Այս կէտը ինչ որ ալ լինի մեզ համար այնչափ նշանակութիւն չունի, որովհետեւ մեր ուշադրութիւնը գրաւողը ոչ թէ խնդրոց կարգադրութիւնն է, այլ բուն խնդիրներն են:

Այլ թէ մեր երեսփոխան լինելիք, եւ կամ մասնաւոր իրաւունք մը ունենայիք Արեւփոխանական Եղբայրացի կարգ խնդրոցը պատրաստելու, ներկայ կարգ խնդրոցն պէս չէիք պատրաստեր. այլ հետեւեալ կերպով: Ամենէն առաջ փոխանակ Արեւփոխան, Արեւփոխանի եւ յարաբերութեան Դիւան, կասեցինք:

Ա. ՊԱԼԱՄԵՆԻԱ ԵՒ ՀԱՄԱՐԱՏՈՒԹԻՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ:

Բ. ԱՂԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ:

Գ. ԱՂԳԱՅԻՆ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ:

Դ. ԱՂԳԱՅԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ:

Ե. ԱՂԵՂԵՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ:

Զ. ԱՂԵՄԱՆԱՂՈՒԹԵԱՆ ԻՆՉ ԻՆՉ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՍՐԵԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. փոխանակ Ահմադաբադ-Բեան վերադառնալիս:

Ա. Պալաթիկա եւ համարադրութեան Արեւփոխան. — Արեւփոխանութեան պարտաւորութիւնն եւ միանգամայն իրաւունքն է պահանջել Արեւփոխանական, որ Պալաթիկայի մասին, զոր Ազգին Արեւփոխանական Եղբայրացի մերժեց 66 ինչ եւ նոյն ինքն Արեւփոխան իւր ընտր-

ուսած միջոցին յանձնառաւ մերժել, և միանգամայն խոստացաւ, որ իւր աթոռը հասնելուն պէս իւր յանձնառութիւնը արդեամբ ի գլուխ տանի. մինչեւ ցարդ ինչ լրաւ Կաթողիկոսը այս մասին. դոյս պահանջել Կաթողիկոսէն Երեսփոխանութեան իրաւունքն է. իսկ պէտք եղած տեղեկութիւնքը ապա Կաթողիկոսին սրբազան պարտաւորութիւնն է. Աղգ. Երեսփոխանութեան իրաւունքն է պահանջել Կաթողիկոսէն, որ մինչեւ ցարդ կամ մասնաւորապէս ուստօքնակ Հայոց բարեկարգութեւն և յառաջագիւ մութեան համար, և կամ ընդհանուր Հայ ազգութեան համար ինչ օգտակար ձեռնարկութիւնք և ինչ ազգագուստ ձեռնարկութիւնք կատարած է, և այս մասին պէտք եղած բացատրութիւնքը Ա. Ե. Կաթողիկոսին նուիրական պարտաւորութիւնն է:

Բ. Աղգ. Երեսփոխանութեան պարտաւորութիւնն է իւր մտադրութիւնը այս ամենակարեւոր և կենսական խնդրոյն վերայ դարձնել, յառաջ տանել ազգային դաստիարակութիւնը. վասն զի դաստիարակութեամբ կը կատարուի ազգի մը վերաշինութիւնը կամ վերակենդանութիւնը: Երեսփոխանութեան պարտաւորութիւնն է այս մասին պէտք եղած օրինաւոր պաշտօնեայք պատրաստելու միջոցներուն վերայ խորհիլ և ի գործ դնել Ա. Երջա. պէս պարտաւորութիւն ունի կրթութեան և դաստիարակութեան ծաւալմամբ զԱղգ. իւր արգի վտանգաւոր եւ ազէտառիթ կացութենէն փրկել: Առաջ եմք, որ կրթական խորհուրդ կազմուած է. սակայն չեմք գիտեր թէ՛ ինչ կ'ընէ, նոր տեղեկագիր կը պատրաստէ. թէ իւր նախորդին պատրաստած տեղեկագիրը գոր-

ծաղրել կը ջանայ: Այնպէս չեմք գիտեր, որ երեսփոխանակ ժողովն նախորդ Կրթական Խորհրդոյ տեղեկագրի վերայ ինչ խորհեցաւ և ինչ որոշում ըրաւ: Եսած եմք ուրիշ անգամ կրկին կոսեմք, թէ՛ որ և ինչ պաշտօնէութեան մէջ յառաջագիւ մութեան արգելառիթ դրութիւնն է, իւր նախորդին շինածք քանդելով՝ կրկին ի հիմանց սկսիր:

Գ. Աղգ. Երեսփոխանութեան վեճակ. — Ոյն խնդիրն յատկապէս դաստիարակութեան խնդրոյն վերջը դրինք, որովհետեւ ազգի մը մէջ առանց բարեկարգ ելմտական վիճակի, կարելի չէ, որ դաստիարակութիւնը յառաջանայ: Ուստի Երեսփոխանութեան պարտաւորութիւնն է Աղգ. մոլից և ելից աղբիւրներն քննել և իմանալ, թէ որչափ է ելքն և որչափ մուտքն. եթէ ելքը մուտքէն աւելի է, հարկ է տնտեսագիտաբար դանոնք չափաւորելու միջոցներն գտնել. որպէս զի Աղգ. պատրաստի դրամագլուխ մը ունենայ կրթութեան և դաստիարակութեան ծառայեցնելու համար: Այնք խղճի ամենայն հանդարտութեամբ կարող եմք ասել, որ Աղգ. բարեկարգեալ դպրոցներ ունենալու չափ եկամուտ ունի. բայց որովհետեւ Երեսփոխանութիւնը բոլորովին իւր պարտաւորութենէն շեղած է. բնաւ ինկատի չառնուք սոյն կէտէրը, այս պատճառաւ Աղգ. եկամուտներն միշտ մասնաւորներու կերակուր դարձած են և պիտի դառնան Երեսփոխանական ժողով, փոխանակ Կարգ. Խնդրոյ Կաթողիկոսի եւ Պատրիարքի յարաբերութեան խնդիրներով ստուարացնելու, մտադրութիւնք այս օրինակ էական խնդրոյ վերայ դարձուր, եթէ նպատակդ իրօք Աղգ. օգուտն եւ բարին մտա-

ծել է . վասն վի Ղզգին թշուառութեան բուն աղբերակներն այս խընդիրներն են , գոցէ այդ աղբիւրներն . վերցուր այդ պատճառները . այն ժամանակ Ղզգին մեծ ծառայութիւն աւրած կը լինիս . ապա թէ ոչ 'ի զուր այդպիսի անօգուտ խնդիրներ լուծելու համար ժամանակ կանցնես :

Դ . Աղգային Բարոյական Վեճի . — Ղզգին մէջ տիրող բազմադիմի բարոյական զեղծմունքներն թողումք մէկ կողմ , միայն մէկ հատը առեմք : Բնական կեանքը , թէ՛ բնական եւ թէ՛ բարոյական օրինօք պէտք է բարոյականութեան վերայ հիմնուած լինի . որովհետեւ ընտանիքը ազգութեանց մայրն է . իսկ ազգութիւնք բովանդակ մարդկութեան , ուրեմն ազգութեանց բարոյական անարատութիւնը ընտանիքներու բարոյականութենէն կախումն ունի : Յաւ է մեզ ասել , որ եթէ ոչ մեր ամբողջ Ղզգին , գոնէ մեծագոյն մասին համար ընտանեկան կեանքը նշանակութիւն չունի . վասն զի միշտ կը լսեմք , և պիտի լսեմք տակաւին եթէ այսպէս մնայ , թէ այս ինչ մարդը իւր կինը թողուց . այս ինչ կինը իւր այրը ձգեց , այս ինչ ապօրինի ամուսնութիւնըն եղաւ , այս ինչ գիւղը բռնի ամուսնութիւն մը կատարուեցաւ , վերջապէս այս ինչ տեղը կրկնամուսնութիւն մը տեղի ունեցաւ : Ասոնց ամենը բարոյականութեան նշանակութիւնը իմացողներու համար պարզ լուրեր չեն և ոչ սովորական իրողութիւնք . այլ բարոյական մեծ զեղծմունք . բարոյագէտը կը սոսկայ այս տեսակ իրողութիւններէն , որովհետեւ կը զգայ , որ այսպիսի զեղծմունք ընդհանուր բարոյականութեան հիմունքը կը խաբիւն : Սակայն Արեւփոխանութեան վերայ մինչեւ ցարդ

ամենափորրիկ տարաւորութիւն մը իսկ արած չեն և չը պիտի ընեն . մինչդեռ եթէ Արթուրիկոսի կոնգակի ընթերցման ժամանակ ժողովը մէջ քրքիւ մը կամ ծիծաղ մը տեղի ունենայ , մեծագոյն մասի ջիղերուն կը դալջի , կը դաշրանայ , կը ցասնու , շանթարձակ պերճաբանութեամբ տանափոստութիւնք կը լինին , բացականչական ճառեր կը կարդացուին : Եթէ Ղզգի բարոյական վիճակին վերայ մի երեսփոխան , եթէ ոչ երկու , գոնէ մէկ խօսք ասած լինէր , մեզ համար մեծ միտթարութիւն պիտի լինէր :

Աղգ . Արեւփոխանութեան առաջին պարտաւորութիւններէն մին եւս Ղզգին բարոյականութեան խնդիրն է , պէտք է բնէ , իմանայ , թէ ինչ պատճառներէ յառաջ եկած են բարոյական զեղծմունք , մը են տեղի տուողք , իմանալէն զինի պարտաւոր է անմիջապէս այդ տեսակ ծանրակշիռ զեղծմանց պատճառներն բառնալ 'ի միջոյ , որպէս զի գործք եւս ինքնին անհետին . պարտաւոր է , բարոյականութեան փրկարար սկզբունքներն Ղզգին մէջ աբմատացնելու համար ջանալ : Թերեւս շատերն այնպէս կարծեն , որ մեք Արեւփոխանութեան վերայ կրօնական պարտաւորութիւնք կը գնեմք . սակայն պէտք է գիտնալ , որ ազգէն ընտրուած որ և իցէ պաշտօնեայք , թէ եկեղեցական լինին և թէ աշխարհական Ղզգին յառաջադիմութեան համար հաւատարմապէս պարտաւոր են անխոնջ աշխատիլ . և որովհետեւ ամբողջ Ղզգի յոյսը Արեւփոխանութիւն կեդրոնանայ . ուստի Ղզգին յուսոյն և ակնկալութեան համեմատ պարտաւոր է գործել :

Ե . Արեւփոխանութեան Բարեկարգութիւն . — Արեւփոխանական ժողովը պարտաւոր է նախ Ղզգին մէջ գտն

նուած թէ կուսակրօն եկեղեցականաց
և թէ քահանայից թիւն իմանալ . եր-
կրորդ՝ պէտք է գիտնայ , թէ իւրա-
քանչիւրն ի՞նչ աստիճանի և ի՞նչ կա-
րողութեան տէր է , իւր կոչման և
պարտաւորութեան վերայ որչափ տե-
ղեկութիւն ունի : Այս վերջինը այն
պատճառաւ ասացինք , որովհետեւ մեր
քահանայից մեծագոյն մասը այնպէս
գիտէ , որ իւր պարտաւորութիւնն
մեռեալ թաղել . մկրտութիւն առ-
նել , պսակ դնել և այլն է : Այլ քահա-
նայ մը առոնք միայն իրեն պարտաւո-
րութիւն կը համարի առանց խի գիտ-
նալու , թէ ի՞նչ է իւր իսկական կո-
չումն . ասկէց իմանալու է նորա խը-
նամոց յանձնեալ ժողովդեան բարո-
յական վիճակը :

Այս քահանայք չեն իրենց պար-
տաւորութիւնքը չը ճանցողք . այլ
կան վարդապետներ , նոյն խի առաջ
նորդներ , որք քահանաներէն չեն տա-
րերի պարտաճանաչութեան մասին :
Այս ամենակարեւոր պայմաններն ցարդ
աննկատ մնալով՝ ազէտ և անօգուտ
եկեղեցականաց թիւն երթալով ըստ-
ուսարացած է , որով ժողովդեան վերայ
բեռն ծանրանալով՝ եկեղեցականք այ-
նուհետեւ սկսան իրենց հացը դժուա-
րաւ ճարել . ասկէց հետեւած է ա-
պագային մէջ հաց ունենալու համար
զժողովուրդը կեղեքելու խժգժական
սովորութիւնը և այլ այսպիսի զանա-
զան ապականութիւնք : Այլ այսպէսով
եկեղեցականութիւնը իւր նախնական
բարձրութիւնն և վստահութիւնը այս-
օրուան երկրաբարչ վիճակին հասու-
ցած է :

Արեւփոխանութեան պարտաւո-
րութիւնն է սոյն ղեղձմանց առաջին
առնուլ և օր ըստ օրէ բարւոքել Արեւ-
ղեցականութեան վիճակն . պարտա-
ւոր է հետազտել և իմանալ , թէ ար-

դեօք քահանայից դասաւ ծուխի բա-
ժանումն արդարութեամբ և հաւա-
սարութեամբ եղած է . թէ չէ ան-
հաւասարութեամբ . մէկն հարիւր
տուն ծուխ ունի , միւս մը տասն
տուն չունի . մէկն հարիւր տուն ու-
նենալովը կեղծանի . միւսն տասն տուն
չունենալով : Այս կէտերը թէ և նշա-
նակութիւն ունեցող կետեր չեն երե-
ւիր գոնէ հեռուէն , սակայն մեծա-
մեծ ղեղձմանց առիթներ կրնան լինիլ :
Այս ամենու վերայ Արեւփոխանական
ժողովը պէտք է իւր ուշադրութիւնը
դարձնէ և պահանջեալ բարեկարգու-
թիւնը անմիջապէս առնէ :

Այլ Ազգն կրօնքով ապրած է ,
կրօնքով կապրի և պիտի ապրի . ցաւա-
լի է ասել , որ սոյն կենսատու հացն ,
սոյն սնունդն , որ Արեւղեցիէն և եկե-
ղեցականաց ձեռքով պիտի մատակա-
րարուի , սպառելու վերայ է : Այսին
զի Արեւղեցականութեան վիճակն ան-
կարգ է . վասն զի մտածող չը կայ այս
մասին : Արեւփոխանութիւնն պէտք է
սոյն խնդիրն ուշադրութեան առնու-
իրել արմատ ամենայն խնդրոց : Ա-
րեւփոխանութիւնն պէտք է հասկանայ
որ նիւթական հացի պակասութիւն ազ-
գեր չեն անհետացած , բայց կրօնական
հացի , բարոյական հացի պակասութիւն
չատ ազգեր կորստեան անդունդն իջած
են : Այն կրօնութիւն անհաւատութիւնն ,
կրօնական անտարբերութիւնն , վա-
րուց և բարուց ապականութիւնն ժո-
ղովդեան կենդանութեան մահացու-
ցիլ թոյներ են : Աստի մեր Արեւփո-
խանութիւնն Ազգի կենդանութիւնն
մահուանէ աղքատելու համար պար-
տաւորութիւն ունի , պարտաւորու-
թիւն ազգային արդի վիճակն զննել ,
վասն զի անգէն կը կենդանանան ազ-
գերն , ինչպէս և անգէն կը մեռանին :

Զ . Արեւփոխանութեան ինչիւն յորդանան

նիւր — Կիւմրի — Բիւնն : Երկրորդական աւանդութիւնն ցուցուց, որ սահմանադրութեան վերաբննում թիւեր ուրիշ բան չը նշանակէր, այլ բոլորովին անգործութեան դատաւարանը և կամ խտրութիւնը. ուստի եթէ մեզ ներքին և մեր պատրաստած ինքնաշարժիչ և ուղղորդութիւն դարձուի, կառավարկեմք որ փոխանակ ամբողջ սահմանադրութիւնը վերաբննելու, սրբապետութեան կարեւոր դատուած յօդուածներն սրբապետին, որով ունայն տեղն ժամանակ չանցնիր :

Երբ խօսքերնիս ամփոփելով կը կրկնեմք Երեսփոխանական Ժողովոյ առաջին պարտաւորութիւնն է, փոխանակ կաթողիկոսական կոնգրակով ղեակելու, Կաթողիկոսէն պահանջէ, թէ ինչ լրաւ մինչեւ հիմա Պալատէնիայի մասին : Երեսփոխանական Ժողովոյ պարտաւորութիւնն է, փոխանակ Կաթողիկոսի և Պատրիարքի յարաբերութեան անօգուտ խնդիրով պարտաւորու, ազգային դատարան կութեան վերայ դարձնել իւր ուղղութիւնը. ազգային եւմտական վեճակն ինկատի առնուլ և բարեցակցութեան համար մտածել, Եկեղեցականութեան վեճակն բարեկարգել :

Մինչեւ որ այս ծանրակշիռ խնդիրներն չը լուծէ Երեսփոխանութիւնը. ըստ մեզ չը կայ նորա համար ուրիշ խնդիր և կարելի չէ որ կարողանայ իւր պարտաւորութիւնը կատարել և ամբողջ Եզրը գոհ ընել :

Գ. Ս. Խ.

ԵՐԵՍՓՈՅ ՆԵՐԿԱՅ ԿՐՕՆԱՓՈԽՈՒ ԹԵԱՆ ՊՐԱՅ

(Շարունակութիւն և վերջ. տես 12 թիւ 1872.)

Ինչ է առաջնորդի մը պարտաւորութիւնը, այս լաւ կը բացատրեն և կը սովորեցնեն մեզ, թէ սուրբ գիրքը և թէ սուրբ հորք եկեղեցւոյ ուստի հարկ չէ հոս թուել զանոնք, մանաւանդ որ ուղղին կրնայ կարգաւ Սիոնի մէջ գէո շարունակուած եկեղեցւոյ պաշտօնէից ուղղուած բանի մը խօսքը, ուր ըստ բաւականին բացատրուած է և որ ժամանակիս նկատմամբ շատ մեծ կարեւորութիւն ունի Ս. Երմիայ մէջ զանց առնելով զայն միայն այսչափ կ'ըսենք թէ, առաջնորդ ըսելով մենք կ'իմանամք եկեղեցւոյ պաշտօնեայ, եկեղեցւոյ պաշտօնէի մը պարտքն է եկեղեցւոյ բարեք կառավարութիւնը հոգ տանել, այն է համաձայն Եստուծոյ կամաց. Ժողովրդի հոգեւոր պիտոյքը հոգալ, անոր պարտաւորութիւնները իրեն ճանցնել, զանոնք քրիստոնէական ուսման մէջ կրթել, և անոնց հոգիները կազդուրել Եւետարանի հոգեւոր կերակուրով :

Կը սովորինք մեր ազգային պատմութիւններէն որ քրիստոնէութիւնը մեր ազգի մէջ մտած օրէն ի վեր, Ժողովուրդն կրօնական երկիւղածութեամբ, այնպիսի ջերմ համակրութեամբ միացած է իւր հոգեւոր հարց հետ, որ միշտ հովիւ և հօտ, առաջնորդ և առաջնորդեալ, իբրեւ հոգի և մարմին, իբրեւ հայր և որդի, ընտանեկան միութեամբ և հոգեւոր սիրով սերտ յարաբերութեան մէջ եղած են միշտ : Ենթուէր առաջնորդք և հայրապետք քրիստոնէական խոնարհութեամբ, իբրեւ գթութիւն հայրեր իրենց Ժողովուրդը իբրեւ իրենց մար-